

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
БУРЯТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

Н.Г. Замбулаева

**НЮТАГ ХЭЛЭНЭЙ
БАЙДАЛДА ЛИТЕРАТУРНА БУРЯАД ХЭЛЭНДЭ
НУРГАЛГЫН МЕТОДИКО**

**МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ
ЛИТЕРАТУРНОМУ БУРЯТСКОМУ ЯЗЫКУ
В ДИАЛЕКТНЫХ УСЛОВИЯХ**

*Рекомендовано Учебно-методическим советом БГУ
в качестве учебно-методического пособия для студентов
направления подготовки 032700.62 Филология*

ИЗДАТЕЛЬСТВО
Улан-Удэ
2014

УДК 372.8:811.512.31

ББК 74.268.19=642

3-26

Утверждено к печати
редакционно-издательским советом
Бурятского государственного университета

Рецензенты

С.В. Андреева, канд. филол. наук, доц.

В.Д. Патаева, канд. филол. наук, доц.

Замбулаева Н.Г.

**3-261 Нютаг хэлэнэй байдалда литературна буряад хэлэндэ
һургалгын методико:** учебно-методическое пособие. –
Улан-Удэ: Издательство Бурятского госуниверситета, 2014.
– 68 с.

Учебно-методическое пособие рекомендуется студентам, обучающимся по направлениям 050100.62 Педагогическое образование, 032700.62 Филология (Бурятский язык и литература), в качестве дополнительной литературы по курсу Методика преподавания бурятского языка. Пособие также может быть полезным учителям начальных классов, а также бурятского языка и литературы.

УДК 372.8:811.512.31

ББК 74.268.19=642

© Бурятский госуниверситет, 2014

ОРОЛТО

Мүнөө үеын байдалай ёһоор хүүгэдые бага наһанһаань түрэлхи хэлэндэнь дуратайгаар хурган хүмүүжүүлхэ гэхэн асуудал багшанарайшые, түрэлхидэйшые һанаа сэдхэл зобоодог гээшэ. һүүлэй хэдэн жэлнүүдтэ арадайнгаа түүхэ, соёл болбосорол болон ёһо заншалнуудта анхаралаа хандуулдаг болохоһоо хойшо, түрэлхид хүүгэдээ түрэлхи буряад хэлэндэнь хургаха гэжэ оролдоно. Түрэл хэлэмнай түрэхэн нютагтаяа бүрилдэхэн, эхын уурагтай хамта манай бөөдэ шэнгэхэн, сэдхэл бодолымнай тэнжээхэн арад үндэхэтэнэймнай гол ехэ баялиг болоно ха юм.

Бага наһанһаань үхибүүдтэ түрэлхи хэлыень шудалуулжа, оюун сэдхэхэлыень хүгжөөхэ хэрэгтэ багшын үүргэ ехэ гээшэ ааб даа. Мүнөө үедэ хургуулийн урда табигдаһан зорилгонуудые бээлүүлхын тула, илангаяа багшанар бүхы талаан бэлигтээ гаргажа хүдэлхэ ёһотой. Юундэб гэхэдэ, хүүгэдые түрэлхи хэлэндэнь хургахадаа, багша хүн ганса эрдэм мэдэсэ, шадабари, дадал олгуулхаһаа гадна, тэдэниие зүбөөр хүмүүжүүлхэ уялгатай болоно бшуу. Эндэ эгээ шухала арга боломжонуудай нэгэн – түрэлхи хэлэнэй үүргэ болоно. Түрэлхи хэлэн үхибүүдэй оюун бодолынь хүгжөөхэ, оршон тойронхи юумэнүүд тухай мэдэсыень үргэдхэхэ, түрэл арадайнгаа гүн гүнзэгы сэдхэлтэй танилсуулха ушарта гол үүргэ дүүргэнэ. Гэбэшье, түрэл хэлэн үхибүүдэй талаан бэлиг хүгжөөхэ, арадайнгаа үндэхэн соёл мэдэхэ хэрэгтэ ехэ нүлөө үзүүлдэгынь мэдээжэ.

Эхин хургуулида буряад хэлэ заалгын гол зорилгонь болбол һурагшадые литературна хэлэнэй нормодо, аман болон бэшэгэй хэлэлгэдэ үргэнөөр, мүн зүбөөр һурагшадаа хэлүүлжэ хургалга болоно. Литературна хэлэн хуулийн ёһоор баталагдажа гуримшуулагдаһан, тусгаар дүримтэй, нормотой байдаг. Харин нютаг хэлэнүүдтэ иигэжэ хуулийн ёһоор баталагдаһан дүримүүд байдаггүй, тиигэбэшье диалектнүүд өөһэд өөһэдынгөө нормотой, гуримтай байдаг.

Гэхэтэй хамта, литературна хэлэмнай бүхы буряадуудай дунда, илангаяа баруун буряадуудай, мүн цонгоол, сартуул, хамниган зоной дунда мүнөө хүсэд дэлгэрээгүй, Харин гол түлэбтөө бэшэгэй хэлэлгэ болоод байна. Ондо ондоо аймагуудта ажаһуудаг арад зон олонхи ушарта өөһэд дундаа нютаг нютагайнгаа хэлээр хөөрэлдэдэг. Хото, тосхонуудта һуудаг буряад зон, илангаяа залуушуул түрэл хэлээ мартажа байна, тиимэ дээрэһээ хоорондоо ородоор дуугаралсана. Олон ондоо үндэһе яһатанай бэе бээтээ харилсажа байдаг хамтын хэлэн ород хэлэ мэдэхэхээ гадна, мүн нютаг хэлэнүүдээ – тон һайнаар мэдэдэг болохо, бүри үргэнөөр хэрэглэхэ, улам хүгжөөхэ зорилго урдамнай табигдана.

Литературна буряад хэлэнэй дүримүүдые эзэмдэлгэдэ диалектнэ хэлэлгэ горитойхон хаалта боложо үгэнэ гэжэ ажаглалтанууд гэршэлнэ. Мүнөө үеын буряад хургуулинуудта түрэл хэлэндэ хургалгын системэ нютаг хэлэнэй онсо шэнжэнүүдые дүүрэн бэшээр хэрэглэнэ. Энэ тогтоһон байдал бага наһанай һурагшадые литературна буряад хэлэнэй зүб үгүүлэлгын болон зүб бэшэлгын дадалнуудые бүрилдүүлгэдэ хаалта боложо үгэнэ. Эхин хургуулиие дүүргэжэ гараһан һурагшад түрэлхи хэлэн дээрээ һанал бодолоо хүсэд дүүрэнээр грамматикын гол эрилтэнүүдые баримталан бэшэжэ шадаха ёһотой.

Нютаг хэлэнэй байдалда литературна буряад хэлэндэ һургаха асуудалнууд буряад хэлэнэй методикодо хүсэд дүүрэн шэнжэлэгдээгүйһээ боложо, бидэ энэ тус ажал танай анхаралда гаргабади.